

Podstata nynější krise státních financí.

I. Úvod.

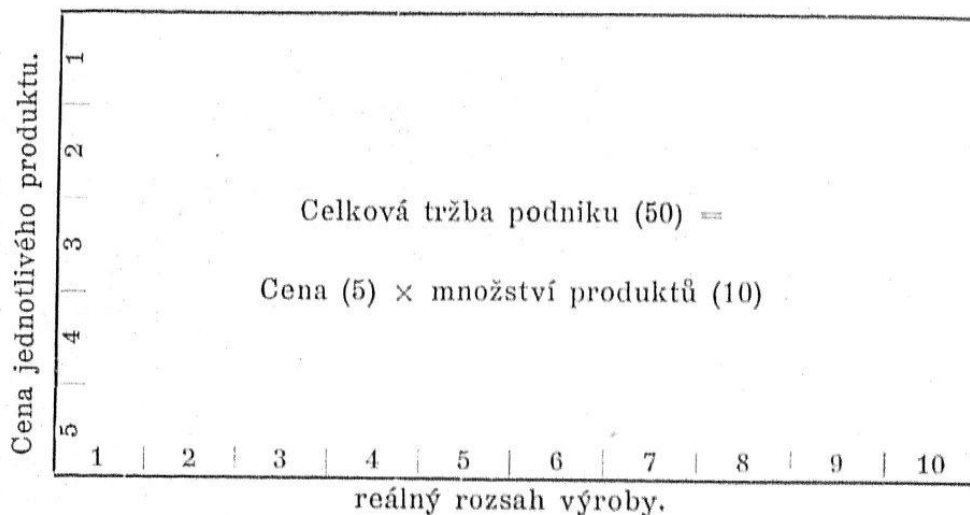
Když slyšíme a čteme o nynější krizi státních financí a o tom, jak by se zase uvedly do rovnováhy, tož čteme jen, kolik set milionů nám ještě do rovnováhy schází. Protože pak se rovnováhy nedá jinak dosáhnouti leda snížením výdajů nebo zvýšením příjmu, uvažuje se o tolika škrtech v rozpočtových výdajích a tolika nových daních, aby to dohromady dělalo částku do rovnováhy scházející. Nezkoumá se tedy podrobněji, jaké povahy je to, co do rovnováhy schází, z čeho vzchází tento výsune, ačkoli právě podle této povahy — jak chceme v tomto článku ukázati — jest nutno zaříditi ten či onen způsob vyrovnání rozpočtu. Taková práce, která takto nerozlišuje, vede ke kasuistice, k nahodilostem a proto se stanoviska celého státního hospodářství ke škodě, ale vede pak také k tomu, že ti, kdož jsou úsilím po rovnováze postiženi, svou situaci nechápou. Státní zaměstnanci spatřují ve snížení svých platů právě takové úsporné opatření, jako když se sníží na polovici státní příspěvek na meliorace a vodní stavby. Úspora jako úspora, neběží-li o nic jiného, nežli o to, aby určitá částka byla buď z výdajů vyňata nebo novými zdroji nahrazena. Z nedostatku porozumění plyne oprávněná nevole. Teprve rozbor schodku nám ukáže také nutně metody, jimiž musíme postupovati k jeho odstranění, přinese hlediska pro řešení krise, pro řešení soustavné, které neplodí více škody nežli užitku.

Není sporu, že krise státních financí je součástí obecné krise hospodářské, krise podnikání a podnikatelské výroby, na níž jest hospodářství státní vybudováno, ale státní hospodářství je také v krizi proto, že i z podniků, které vyrábějí a prodávají stejné množství zboží jako před nynější krizí, a které vůbec krisí postiženy nejsou, dostává státní hospodářství méně

daní (z obratu, výdělkové atd.), protože ceny obecně klesly a činnost podniku se odehrává v menší soustavě čísel. Neboť peněžní objektivní výnos podniku jako pracovní skupiny (rozdíl mezi hodnotou produktu a hodnotou statků výroby obětovaných) závisí zcela zřejmě na dvojím, a to

- a) na celkovém rozsahu výroby a odbytu,
- b) na ceně jednotky produktu.

To znázorníme schematicky takto:



Celková tržba podniku klesne, buď když se při nezměněné ceně zmenší výroba, anebo když se při nezměněné výrobě sníží cena, po případě z obou těchto příčin. Leč v obou případech se sníží příjem státu z tohoto podniku, jak z daně obrátové, tak z daně výnosové (výdělkové atd.). Bylo by však těžkým omylem obojí tento pokles příjmů státu z tohoto podniku přičítati krisi. Podnik může při snížených cenách vyráběti a prodávati v neztěněném rozsahu své výrobky, rozsah jeho výroby není dotčen, podnik neví o žádné krisi a přece bude platiti státu méně, a to při daném rozsahu trvale. I když pak v těch podnicích, které jsou v krisi a vyrábějí a prodávají méně, krise pomine, zůstane úbytek státních příjmů, protože se výroba a spotřeba bude odehrávati dále v nižší soustavě hospodářských čísel.

Tak jest stejným omylem, přičítati dnes celý schodek státních financí prostě krisi, tedy snaději, že jde o schodek přechodný, který s krisí sám pomine atd. Z krise plyne jen ona část schodku, která je důsledkem

zmenšeného rozsahu výroby a spotřeby; ona část schodku však, která plyne z trvalého poklesu cen a celé soustavy hospodářských čísel, není důsledkem krise, nýbrž deflace. Kdyby naše národní hospodářství vyrábělo a konsumovalo ve stejném rozsahu jako v roce 1928, tedy před nynější krisí, avšak kdyby se tento reálný proces odehrával v dnešní snížené soustavě hospodářských čísel, neměli bychom krise hospodářské a přece bychom měli krisi státních financí, plynoucí nikoli z krise hospodářské, nýbrž ze snížené soustavy hospodářských čísel, ze zhodnocení peněžní jednotky, z deflace.

Fakt je, že vidíme jedno i druhé, prožíváme současně deflaci i krisi. Nejde zde o to, zjistiti mezi nimi příčinný vztah, protože se nechceme zabývati problémem všeobecné hospodářské krise, nýbrž problémem finanční krise státního hospodářství. Fakt však je, že proděláváme dvojí smršťovací proces, a to smršťování peněžní (v cenách a důsledkem toho i ve výnosech a důchodech) a smršťování reálné (méně vyrábíme, vyvážíme, prodáváme, spotřebujeme). Důchody lidí se nakonec smršťují jednak proto, že klesly ceny, jednak proto, že se méně vyrábí a spotřebuje. To jest právě pro dnešní krisi charakteristické, že je provázena obecným a značným snížením soustavy hospodářských čísel (deflací); krise bývají sice provázeny poklesem cen jako následkem, ale nikoli v takovém rozsahu. Zde však snižování cen předcházelo, není jen důsledkem krise, je samostatným procesem. Nebudeme se nyní o to příti, je-li tomu tak, ale co ze snížení cen zůstane po skončení krise, jest nezvratně důsledkem deflace a zhodnocení měn. Autoři, kteří se vzpírají této diagnóze jen proto, že se jim nehodí důsledky její, zastírají správný rozbor situace státních financí i poznání správných method k řešení jejich krise, krisi prodlužují.

II. Deflace a hospodářská krise příčinou krise státních financí.

a) Krise finanční následkem deflace.

Musíme velmi dobře rozeznávati vliv deflace a vliv hospodářské krise na státní hospodářství. Kdybychom vy-

ráběli a konsumovali ve stejném rozsahu jako před hospodářskou krizí, avšak při dnešních cenách (deflace), nebyla by zde krise hospodářská, ale měli bychom přes to krizi finanční. Kdybychom však při stejných cenách jako v r. 1928 vyráběli a konsumovali méně, měli bychom krizi hospodářskou a v důsledku také krizi finanční. My však máme současně deflaci i hospodářskou krizi a proto dvojí kořen krise finanční. Dříve však, nežli přijdeme k synthese obou složek finanční krise, uvažme izolovaně o každé z obou, jak krizi finanční působí a jak této krizi čeliti. Uvažme především, jak působí deflace finanční krizi. Deflace působí změny v příjmech i výdajích. I příjmy státu mají svůj reálný substrát a peněžní sazby a mohou se smrštiti právě tak jako tržba podniku, buď následkem zmenšení výroby a spotřeby — smrštění reálné — anebo následkem poklesu cen výroby a spotřeby — smrštění peněžní. Deflace působí peněžní smrštění státních příjmů, pokud navazují na hospodářská čísla (cen, z nich tvořených objektivních výnosů podniků a důchodů), ale současně působí při nezměněných sazbách zhodnocení oněch daní, které nenavazují na hospodářská čísla, nýbrž na reálnou výrobu a spotřebu. Daň obrotová, důchodová, výdělková atd. klesnou při peněžním smrštění (daně progresivní o více, nežli činí zhodnocení peněz); daň z cukru, piva, daň pozemková katastrální se nezmění, ale proto jsou zhodnoceny. V celku státní příjmy číselně následkem deflace poklesnou (důsledkem příjmů pružných), ale současně v celku jsou zhodnoceny a proto už tíživější (důsledkem příjmů nepružných).

Deflace bude působiti i na straně výdajů, avšak jen u výdajů pružných, které s cenami samy klesají. To jsou věcné nákupy (ne všechny věcné výdaje, protože na příklad dotace melioračního fondu je výdaj věcný, ale neklesne proto ještě, klesnou-li ceny melioračních staveb). Kromě věcných výdajů jsou zde ještě výdaje na platy a renty a na státní dluh, jež se při peněžním smršťování nemění.

Proti deflačnímu poklesu příjmů stojí deflační pokles jen jedné části věcných výdajů, to jest přímých nákupů, a jest rovnováha hospodářství státního vysunuta. Protože pak — jak řečeno — přes ciferný pokles jsou celkové státní příjmy po deflaci zhod-

noceny (důsledkem příjmů navazujících nikoli na soustavu hospodářských čísel, nýbrž na reálnou výrobu a spotřebu), tož — přesahují-li výdaje po deflaci i číselně úhrn příjmů, jest zřejmo, že byly úhrnem státní výdaje ještě více zhodnoceny nežli příjmy, prakticky že byly platy a renty jakož i dluhy zhodnoceny v deflačním poměru.

Uvažme nyní hned, jak jest tento deflační (neplynoucí z krise hospodářské) výsun rovnováhy státních financí odstraniti. Kdybychom si nebyli vědomi toho, že výsun je povahy deflační, zase bychom mohli přemýšleti, jakými novými cestami nebo jakými škrtky a úsporami v rozpočtu se musí tento schodek odstraniti. Víme-li však, že schodek plyne z deflace, podává se z toho jednoznačné řešení pro jeho odstranění. Vždyť nemůžeme přece odstraňovati tento deflační schodek novými daněmi. Vždyť pro tytéž úkoly jako před deflací se vynucují z národního hospodářství příjmy už zhodnocené. (Jinak a opačně by tomu bylo při inflaci.) Schodek vznikl tím způsobem, že se za tytéž úkoly (služby a dluhy) platí číselně totéž a proto při obecně pokleslé soustavě hospodářských čísel hodnotně více nežli dříve. Je to totéž, jako by byl stát dobrovolně zvýšil všechny platy, renty a dluhy (kapitál i úroky) v deflačním poměru, nemaje úhrady.

Není-li možno pro tento účel zaváděti daně, tož snad je možno věcně snížit výdaje, škrtati, šetřiti v rozpočtu. To je možné, ale je to zrovna tak, jako by stát zvýšil platy zaměstnancům a věřitelům platy z dluhů na úkor ostatních úkolů a účelů státních. Musíme ostatně velmi dobře rozeznávati šetření a úspory od škrcení a redukce úkolů státních. Šetření (úspora) neznamena zužování státních úkolů, nýbrž plné jich uspokojování, ale za menší peníz, je to prostě racionalisace výdajů. Kdybychom výchovného cíle dnešního dosáhli o 100 milionů laciněji zrušením zbytečných škol a p., nebylo by to škrcení, nýbrž šetření, racionalisace výdajů. Jestliže však, abychom zmenšili výdaje, zúžíme státní úkoly, tedy na př. redukuje na polovinu výdaje na vodní stavby a p., a stavíme jen polovinu těchto staveb s polovičním účinkem ochranným, melioračním a p., pak jsme neušetřili, nýbrž redukovali tuto polovinu. Jestliže dělají určitou práci dva lidé a stačil by na ni jeden, pak odstranění jednoho jest šetření (úspora),

protože se polovičním nákladem opatří týž efekt. Jestliže se pro vojsko koupí látka o polovinu laciněji, a to o polovinu méně trvanlivá, neušetřilo se nic.

Tedy rozdíl mezi šetřením a redukcí státních úkolů není povlovný, přechodný, kvantitativní, nýbrž kvalitní. Šetření je tedy racionalisace při upotřebení státních prostředků, škrcení je zužování státních úkolů. Musíme tedy o každém z obou druhů „úspor“ uvážiti zvláště, hodí-li se k úhradě deflačního schodku. Rozdíl mezi úsporou (racionalisací výdajů) a mezi redukcí státních úkolů spočívá též v různosti příslušné (racionalizační, redukční) činnosti. Úspora, jakožto racionalisace směřující k tomu, aby se téhož efektu dosáhlo menším peněžním nákladem, směřující tedy ke zhospodárnění výdajů na dané úkoly, je činnost odborná-technická; má-li se úřad rozhodnouti, které úkoly jsou ve státním hospodářství poměrně důležitější, a které poměrně méně důležité (při daném nákladu), pak jest to výsledek hodnocení, je to rozhodování státního hospodáře, je to hodnocení hospodářské. Dělá-li se tedy na př. „úsporná komise“ a nečiní-li se rozdíl mezi odborným, technickým a hospodářsky hodnotným úkolem, a svěřuje-li se obé parlamentnímu výboru, pak je to nepřipustná kumulace. Parlament představující ústřední vůli státního hospodářství je povolán k hodnocení úkolů státních, nikoli k odborné technické racionalisaci výdajů.

Není pochyby, že nelze „škrtnuti“ rozpočtu za tím účelem, aby byly zhodnoceny platy, renty a dluhy. Mohlo by se státi, že by nastala nutnost zvýšiti platy a renty (nikdy zhodnotiti bez důvodu dluhy) pro jejich nízkost a neudržitelnost atd., kdyby nebylo možno opatřiti úhrady novými daněmi, po případě i za cenu zúžení státních úkolů. Tato hodnotná úvaha musila by předcházeti, musila by shledati neudržitelnost stávajících platů a rent a musila by zlepšení zde hodnotiti výše nežli plnění jiných státních úkolů. Toho při deflačním zhodnocení platů a dluhů vůbec není. Platy a dluhy se zhodnotily nikoli proto, že by byly bývaly před zhodnocením nemožně a neudržitelně nízké, nýbrž bez ohledu na svou výši a náplň prostě proto, že klesly všechny ceny deflačním procesem pro každého. „Škrcení“ rozpočtu není tedy žádnou úhradou pro deflační

schodek, nehledě k tomu, že tohoto škrcení budeme naléhavě potřebovat pro jiný schodek, totiž schodek ze zmenšené výroby a spotřeby, jak hned vyložíme.

Přihlédněme však k „šetření“ jako k možné úhradě deflačního schodku. Každá krise je učitelkou racionalisace. Když byla u nás prováděna deflace v roce 1922, bylo jako její přednost uváděno, že vede k racionalisaci podniků. Je pravda, že podnik — když mu klesnou ceny výrobků náhle o 40%, jak tomu bylo v roce 1922, ale neklesnou mu dluhy, takže úrok a úmor dluhů činí zvýšenou kvotu výrobního nákladu, se ohlíží, jak by dále umožnil svou výrobu. Nestačí snížit mzdy a ostatní výrobní náklad v poměru k poklesu cen, protože služba dluhů neklesla a tím byla zhodnocena: začne tedy hledat podnikatel v racionalisaci další úsporu, která by přes zhodnocení dluhu umožnila rentabilitu další jeho činnosti. Deflace vyvolala racionalisaci. Ale k čemu posloužila tato racionalisace? Ke zhodnocení podílu finančního kapitálu. Racionalisace, která by nebyla pohlcena deflací, mohla přijít k duhu buď spotřebiteli nebo práci, mohla vést ke zlevnění výrobku nebo ke zvýšení mzdy, takto byla pohlcena finančním kapitálem.

O racionalisaci výdajů se uvažuje v každém hospodářství, když je zle, tak i v hospodářství státním. Úsilí finanční správy o racionalisaci je úplně marné, pokud jednotlivé resorty necítí, že nebudou-li racionalisovati, začne se na jejich rozpočtech „škrtnout“. To je dobrá stránka každé krise a v předchozí neracionalisaci byla takto jakási reserva pro doby zlé (reserva ne nejlépe použita). Použití výsledku racionalisace k úhradě deflačního schodku znamená použití ho ke zhodnocení platů a dluhů. Vůči tomu stojí zde ještě nárok oněch poplatníků, kteří platí daně podle katastru nebo podle reálné výroby a spotřeby a jimž deflace škrtnutím pera zvýšila reálné daňové břemeno právě tak, jako zvýšila reálnou náplň platů a dluhů. Odstraněním deflačního schodku jim nebude ještě pomoheno, a kdyby jejich daňové břemeno nebylo bývalo deflačně zhodnoceno, byl by deflační schodek mnohem vyšší. Je zde tedy po deflaci ve státních financích nejen problém rovnováhy a deflačního schodku ve státním hospodářství, nýbrž také problém přizpůsobení daňové soustavy změněné a zhodnocené jednotce peněžní. Jen si představme, že by zhodnocení peněžní jednotky nečinilo jen

20%, nýbrž 500% a pochopíme ihned, že by celá řada daní byla při dnešních sazbách neudržitelná. Protože část příjmů se deflačně nesnížila, není celkové deflační snížení příjmů úměrno poklesu cen, nýbrž jest menší. Se stanoviska rovnováhy státního rozpočtu není proto třeba deflacionovati platů a dluhů v poměru ke skutečnému snížení cen, nýbrž jen v poměru k deflačnímu celkovému snížení příjmů. Část zhodnocení se takto platům i dluhům ponechává, a to ona část, která odpovídá zhodnoceným daním. Jestliže nyní přichází úspora z racionalisace, má jí býti použito k dalšímu zhodnocení platů a dluhů (aby nemusilo dojít k jich deflaci) aneb ke snížení zhodnocených daní? Ze škody jedněch mají druzí prospěch: má býti úspory použito ke zvýšení tohoto prospěchu nebo ke snížení škody, z níž prospěch byl čerpán? Odpověď jest jednoznačná. Použije-li se výsledku racionalisace ke snížení zhodnocených daní, pak se ho použilo k udržení onoho zhodnocení platů a dluhů, jež bylo před tím kryto zhodnocenými daněmi, a tedy k tomu, že není třeba deflacionovati platů a dluhů v poměru deflačním (oč se zhodnotila jednotka peněžní). Nicméně každý by rád věnoval zaměstnancům onu část úspor, kterých se docílí v oboru osobních výdajů, to jest, že snížení jednotlivých platů lze odvrátiti racionalisací práce v celé státní správě, aby tutéž práci opatřilo o tolik procent méně lidí, o kolik je nutno snížit celkový osobní výdaj k deflačnímu vyrovnání rozpočtu. Je možno normovati, že každé procento úspory zvyšuje o procento platy.

A tak se podává přirozeným během věci:

1. že jedinou cestou k odstranění deflačního schodku je deflace výdajů, t.j. přizpůsobení nepružných státních výdajů, tedy nejen platů, dluhů, nýbrž i nepružných výdajů věcných (subvencí), ke zhodnocené jednotce peněžní potud, pokud je to nutno pro rovnováhu;

2. že není možno deflačního schodku odčítovati novými daněmi, protože k plnění starých úkolů nezměněných jest už daňová soustava zhodnocena;

3. že není možno nahrazovati deflace výdajů zužováním úkolů a účelů státních, protože zhodnocení platů,

dluhů atd. je nahodilé a nevzniklo z přehodnocení státních úkolů;

4. že racionalisace výdajů nestačí k úhradě většího deflačního schodku, a že výsledek racionalisace třeba především použití ve prospěch těch, jichž osud byl deflací zhoršen (ke snížení zhodnocených daní) nikoli ve prospěch těch, jichž postavení bylo deflací zlepšeno (reálný obsah platů a nároků obligačních byl zvýšen), aby nedošlo k deflaci (po případě je-li finanční krise spojena s finanční krizí následkem zmenšení výroby a spotřeby, bylo by výsledků racionalisace použití ke krytí schodku z této druhé krise, aby se nemusilo sáhnouti k redukci státních úkolů). Racionalisaci v osobních výdajích věnovati jest celou ke zlepšení platů.

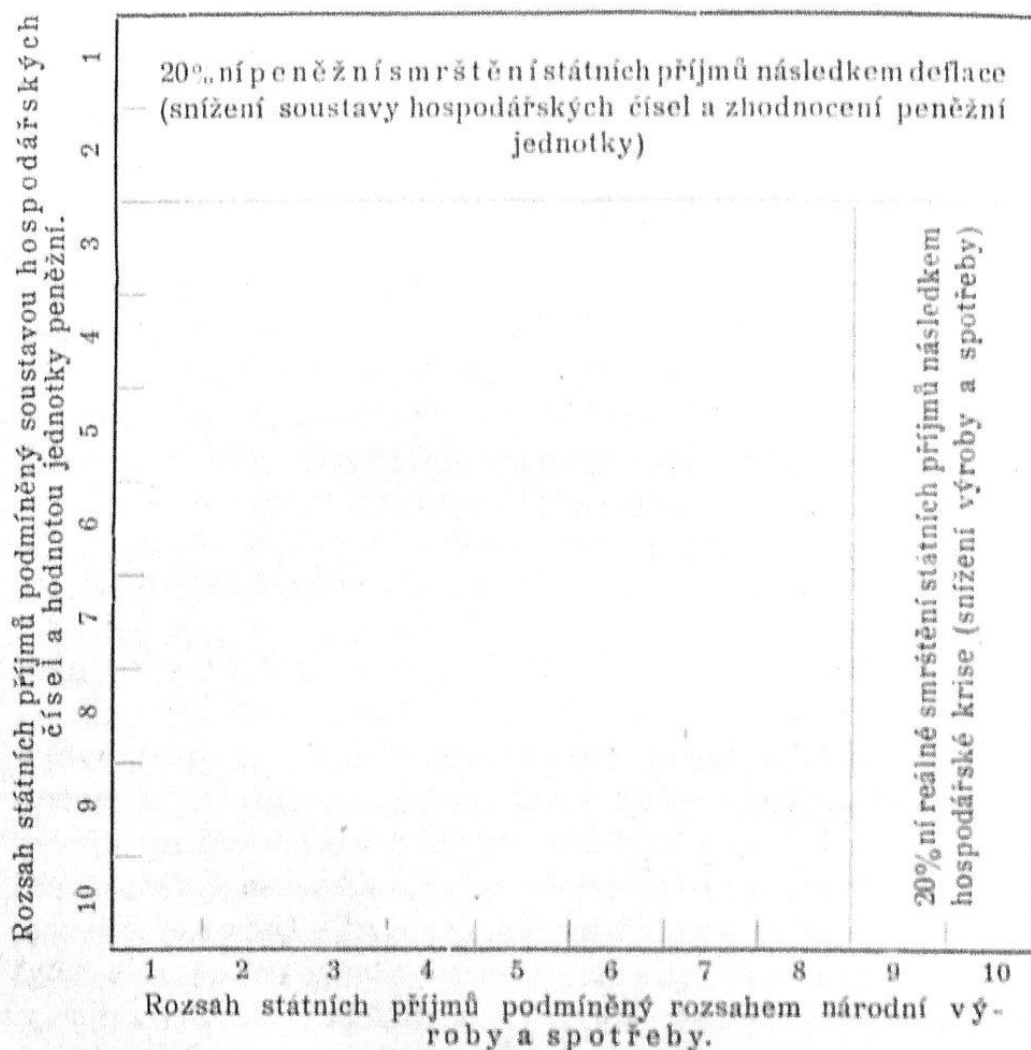
b) Snížení příjmů následkem krise hospodářské.

Hospodářská krise znamená nakonec, že se méně vyrábí a méně spotřebuje, méně vyvází a méně dováží, méně dopravuje a prodává. Hospodářství státní, čerpající své prostředky z národní výroby a spotřeby nejrůznějšími metodami, ocitá se nutně také v krizi, když jeho příjmy nutně klesají s obecným poklesem výroby a spotřeby, ale když jeho úkoly a účely i výdaje zůstávají beze změny. Nepředpokládáme tu žádnou deflací, žádný pokles státních příjmů z nějakého obecného poklesu cen a zhodnocení peněz mimo krizi. Vzpomeňme zase podniku, jehož tržbu jsme si úvodem schematicky znázornili; ukázali jsme, že jeho tržba klesne buď proto, že klesl rozsah výroby, nebo proto, že klesly ceny produktů. Tentokráte tedy předpokládáme pokles tržby (a v důsledku i státních příjmů) následkem poklesu výroby (a spotřeby). Ve státních příjmech to můžeme znázorniti takto:

Tabulka na str. 738.

Sejde-li se smrštění státních příjmů z deflace se schodkem státních příjmů následkem krise, pak je arci krise státního hospodářství velmi značná, mnohem značnější, nežli by odpovídalo krizi hospodářské daného rozsahu, a 20%ní úbytek příjmů následkem deflace a 20%ní úbytek příjmů následkem hospodářské krise (zmenšení výroby a spotřeby) způsobí dohromady

Peněžní a reálné smrštění příjmů státního hospodářství:



36% ní úbytek všech příjmů státního hospodářství.*) Jen touto souběžností deflace a hospodářské krise dá se vysvětliti dnešní mimořádný rozsah krise státních financí.

Hospodářská krise však působí nejen snížení státních příjmů, nýbrž i z výšení státních výdajů, protože přináší nový státní úkol, to jest péči o nezaměstnané. Doposud nám vznikala krise státních financí jen z toho, že se příjmy státní smršťovaly buď horizontálně (deflačně) nebo vertikálně (zužováním výroby a spotřeby), nikoli však proto, že by se byly změnily, zvláště zvětšily a o nové rozmnožily státní úkoly. Na

*) Proč ne na 40% ní úbytek státních příjmů? To lze vyčístí z obrazce. Před smrštěním činily příjmy $10 \times 10 = 100$. Po peněžním a reálném smrštění státních příjmů zbývá $8 \times 8 = 64$. Zbylo tedy ze 100 pouze 64, t. j. o 36% méně. Plochu, kde se peněžní a reálné smrštění kříží, lze počítati jen jednou.

dosavadní, dosud kryté státní úkoly není prostředků, protože příjmy státní klesly tak, či onak. Nyní však přistupuje nový a zvláštní problém spočívající v tom, že se úkoly státní rozmnožily; máme co činiti s novým výdajem, novým úkolem, pro který hledáme úhradu. To je problém naprosto odlišný od problému vznikajícího ze snížení státního příjmu a proto o něm pojednáme zvláště.

Soustředíme se tedy zatím na otázku, co činiti se schodem ve státním hospodářství, který vzniká tím, že následkem zúžení výroby a spotřeby v národě zúžuje se také příjem státního hospodářství touto výrobou a spotřebou podmíněný. Prakticky jde o otázku, má-li a smí-li býti tento schodek hrazen daní, tedy zvýšením starých nebo zavedením nových daní, či má-li býti odstraněn snížením výdajů, tentokráte však nikoli deflačním snížením, nýbrž buď racionalisací výdajů, tedy skutečnou úsporou, nebo i škrcením rozpočtu, to jest zužováním úkolů a účelů státních.

Rozdíl mezi deflačním snížením výdajů, mezi skutečnou úsporou jakožto racionalisací výdajů a mezi škrcením hospodářství t. j. zužováním úkolů státních, znázorníme ještě na určitém případě osobního výdaje. Dejme tomu, že státní a soukromé účetnictví přednášejí dva různí profesori za určitý plat. Deflační snížení znamená, že věc zůstane při starém, ale že se jim sníží oběma plat tak, jak ceny klesly. Racionalisace výdajů znamená, že obojí účetnictví obstará stejně dobře profesor jeden jako dříve dva. Škrcezení rozpočtu znamená, že se z „úsporných důvodů“ škrtne profesor soukromého účetnictví a ponechá jen profesor účetnictví státního.

Lze úbytek příjmů stát. hospodářství následkem hosp. krise vyvažovati novými daněmi? Byla-li daňová soustava před křisí napjatá tak, že se jevily další daně neracionálními, protože užitek z nich už by dále nevyvažoval škod, jež by působily, při čemž by byly tyto nové daně upotřebeny k novým úkolům (účelům), pak nelze považovati za racionálně zaváděti nové daně k účelům starým (nerozšířeným), protože staré daně méně vynesly. Vyvažovati schodek příjmů státních plynoucích z hospodářské krise (ze zmenšené výroby a spotřeby) novými daněmi jest v rozporu s racionalitou státního hospodářství.

Pak ale nezbyvá nežli jediná cesta k dosažení rovnováhy (nechceme-li sáhnouti k úvěru) a tou jest, vedle skutečné úspory, totiž racionalisace výdajů, což jest úhrada nahodilá, protože nelze pojmově vždy předpokládati, že jsou výdaje neracionální, restrikce státních úkolů.

Krytí schodku úvěrem není žádným krytím, nýbrž pouze časovým rozvrhem a úhradou schodku z doby krise přebytky z doby dobré konjunktury (ovšem pevný úvěr se musí platit i v době případné nové krise). Stejnou nebo obdobnou myšlenku sledují i ti (u nás Basch, Karvaš), kdož chtějí jakýsi vyrovnávací fond, který by odčerpával přebytky státního hospodářství v konjunkturu dobré a reservoval je pro krytí schodku v krizi). Činili jsme totéž, nepřipouštějíce v době dobré konjunktury rozpínání státních výdajů, čímž narůstaly přebytky, bylo však nutno používatí těchto přebytků ke snižování daní (obchodových a přímých především), protože byly ještě škodlivě vysoké a ku placení přechodných dluhů mimořádně vysokých. Používání přebytků k vytvoření rezervy na dobu krise lze teprve, až není problému přechodného velkého dluhu a mimořádné tíživosti daňové soustavy. Jinak otázka, nemá-li schodek z hospodářské krise (z úbytku výroby a spotřeby) býti hrazen úvěrem, je dnes nepraktická, protože je zatím úvěr k tomuto účelu za slušných podmínek nedosažitelný a pak nevíme, jak dlouho potrvá stav krise.

Jedinou cestou k odstranění tohoto úbytku státních příjmů je restrikce výdajů a úkolů státních. Je to stav nouze, a trpí-li nouzi poplatník, nemůže provozovati veřejný hospodář luxus. Možná, že část naší hospodářské krise je dočasná a zase pomine, možná však, že určité smrštění naší výroby a spotřeby, jakož i našeho vývozu je velmi trvalé povahy. Jestliže jsme byli ve svých výdajích státních zařízení na určitý stav výroby a spotřeby jakož i vývozu, a jestliže rozsah vývozu a jemu odpovídající spotřeby není trvale udržitelný, budeme musiti trochu zúžiti své veřejné zařízení: co bylo včera ještě snad skromné nebo přiměřené, stává se luxusem. Luxus může býti právě tak v zahraniční representaci jako ve školství, ve výdajích osobních i věcných. Možná, že si mohly železnice dříve dovoliti, aby platily více lidí, nežli mohou plně zaměst-

nati, dnes to možné není, protože to znemožňuje deflací tarifů, což plodí nezaměstnanost soukromých podniků. Bude věci hodnocení sociálního, které úkoly a účely po řadě se musí vzdáti úkoje až do vyrovnání rozpočtu, ať už dočasně, je-li smrštění výroby a spotřeby dočasné, nebo trvale, je-li smrštění výroby a spotřeby trvalé.

Jestliže však se sbíhá ve státních financích krise deflační i krise ze zmenšené výroby a spotřeby současně, pak se ukazuje velmi zřejmě, že zužování státních úkolů nemůže nahraditi deflace výdajů. Bylo právě řečeno, že je nutno zužovati úkoly až do vyrovnání rozpočtu; předpokládám tu, že zbývá schodek pouze z krise hospodářské a že je deflací výdajů vyrovnán schodek deflační. To znamená, že předem jest odstraniti schodek deflační (deflací výdajů) a pak teprve že se začnou zužovati úkoly státu, jak to velí hospodářská krise. Není však možno naopak čekati s úhradou deflačního schodku (na úhradu deflační), až co nebude lze uhraditi škrcením státního hospodářství; není to možno jednak proto, že deflační schodek nutno uhraditi deflací výdajů nikoli jinak, jednak proto, že rozsah deflační úhrady neseznáváme z nemožnosti úhrady jiné, protože konec konců lze úkoly státní zužovati dál a dále bez určitého obmezení, nýbrž z deflační relace na trhu. Jestliže se tedy nyní praví, že deflace platů je přípustná až po všech škrtech ve státním rozpočtu, pak je to v rozporu s tím, že deflační schodek třeba krýti deflací výdajů a teprve schodek z úbytku výroby a spotřeby redukcí státních úkolů a účelů.

c) Nové úkoly a výdaje plynoucí z krise hospodářské.

Zúžení výroby a spotřeby (též vývozu) působí krisi finanční ve státním hospodářství nejen tím, že má v zápětí zúžení státních příjmů, ale také tím, že přináší nový velký a nákladný úkol, péči o nezaměstnané. Jako jsme o každém výsunu z rovnováhy působeném deflací či hospodářskou krisí uvažovali, jakou cestou má býti ten který výsun a schodek zase odstraněn, musíme uvažovati také o tomto výsunu, působeném hospodářskou krisí, a to tentokráte na straně výdajů. Stojíme prostě před novým úkolem a ptáme se po možnosti a způsobu

úhrady. Péče o nezaměstnané znamená, že pečujeme o jich přítomnou spotřebu takže obyvatelstvo, mající zajištěnou spotřebu svým důchodem se s nimi dělí o spotřebu, o potravu, oděv, otop atd. Stát má tedy opatřit distribuci důchodovou, vzítí těm, kdož mají, a dátí těm, kdož nemají. Z toho plyne už způsob úhrady péče o nezaměstnané.

Lze za tohoto stavu věci doporučití úhradu úvěrem? Úvěr přece není nic jiného, nežli rozvrh určitého břemene na delší řadu let nebo alespoň odklad jeho úhrady. Ale výživu nezaměstnaných musí národ přítomně opatřití distribucí spotřebních prostředků mezi ně a ostatní národ. Na výživu nezaměstnaných nebo platy státních zaměstnanců si nelze vypůjčovat. Restrikcí jiných státních úkolů by bylo pojmově možno hradití náklad na péči o nezaměstnané, seznáme-li, že restringované úkoly jsou méně důležité nežli péče o nezaměstnané a současně, že dále nelze ani pro tento naléhavý úkol daní rozšířiti. Pokud však vůbec lze rozšířiti daně v zájmu rovnováhy rozpočtu, pak je to právě a jedině pro tento účel, protože jde o distribuci přítomného konsumu a o úkol nový.

Zamítali jsme daňovou úhradu pro schodek deflační jakož i pro schodek plynoucí z poklesu příjmů státních následkem hospodářské krise, protože šlo o plnění starých úkolů. Pro onen schodek však, který plyne z péče o nezaměstnané jako důsledku hospodářské krise, doporučujeme naproti tomu daňovou úhradu, protože jde o úkol nový a přítomnou distribuci spotřeby. Týž důvod však, který mluví pro daňovou úhradu, mluví také pro úhrady určitým druhem daní, totiž daní, které uskutečňují tuto důchodovou distribuci, tedy daní, které postihují důchod přímo nebo nepřímo. Může tedy jíti pouze o daň důchodovou, pokud se týče o zvýšení daně už daně důchodové, která postihuje důchody přímo, anebo o daně spotřební zdražující spotřebu a postihující důchod nepřímo.

Kdyby však byla hledána úhrada v jiných daních, působily by tyto více škody nežli užítku, protože by rozmnožovaly nezaměstnanost a krisi. Kdyby tedy na př. se hledala úhrada pro

nezaměstnané v dani ze mzdy a platů vyměřené z nich určitým procentem, jak bylo u nás úmyslem před prázdninami, pak by tato daň více nežli každá jiná rozmnožovala nezaměstnanost, protože by postihovala nejvíce ony produkty, v jejich výrobním nákladu je nejvíce práce a způsobila by buď zúžení konsumu právě těchto produktů, anebo snahu odčiniti zdražení práce racionalisací pracovní. Právě v době krise musíme dbáti zvláště věcné únosnosti, tedy musíme více než jindy dbáti toho, abychom novými daněmi nepodlamovali výrobnost a výrobu a tím i zaměstnanost. Tato věcná únosnost velí, abychom hledali úhradu péče o nezaměstnané v daních postihujících přímo nebo nepřímo důchod, nikoli v daních, které postihují podniky a jejich hrubý nebo čistý výnos. Tak bylo třetí procento obrátové daně, letos uzákoněné, těžkou chybou v tomto smyslu.

Zvláštní způsob úhrady pro péči o nezaměstnané vyžaduje, abychom tento problém finanční krise, plynoucí z křižující se deflace a hospodářské krise, oddělili od problémů ostatních (tedy od problému deflačního, vyžadujícího deflaci výdajů a od problému, plynoucího z hospodářské krise — zúžení výroby a spotřeby — a vyžadujícího zúžení účelů státního hospodářství), a to — protože běží o úkol nový — v rozpočtu zvláštním. Tím chceme říci, že má býti tento úkol státu splněn stůj co stůj, nezávisle na ostatních úkolech státu, ale arci ze zvláštní úhrady, postihující důchody přímo neb nepřímo. Tím se prohřešujeme proti jednotnostistátního solidaristického hospodářství i jednotného rozpočtu, avšak současně činíme závislým rozsah péče o nezaměstnané na úhradě postihující důchod přímo nebo nepřímo. Hledáme takto současně zájem na ekonomii v této péči, která vplyne z úvahy, kdo jest péče účasten a kdo na ni přispívá. Pokud je domnění, že na nezaměstnané přispívají nejbohatší poplatníci, nenapadne nikoho uvažovati o tom, kdo má býti podporován jako nezaměstnaný. Ale i toho je třeba.

d) Současné působení deflace a hospodářské krise na chod státního hospodářství.

Vyložili jsme si izolovaně vliv deflace na chod státního hospodářství (vylučující zatím vliv deflační krise), potom vliv hospodářské krise, projevivší se ve zmenšené výrobě a spotřebě (s vyloučením působení deflace) a to jednak na snížení příjmů, jednak na zvýšení výdajů tím, že hospodářská krise přináší jako nový úkol výdaj na péči o nezaměstnané. Běží nyní o to, abychom uvážili současnost a souběžnost obojí příčiny, působící krisi státního finančního hospodářství a shrnuli výsledky dosavadního izolovaného pozorování, obmezeného na jednotlivé příčiny finanční krise.

Je nutno rozlišovati ve finančním schodku, který plyne ze souběhu deflace a hospodářské krise:

A. Deflační snížení příjmů státního hospodářství, plynoucí z toho, že se hospodářský život odehrává ve snížené soustavě hospodářských čísel a zhodnocené peněžní jednotce. Schodek z deflace příjmů nelze účelně řešiti jinak než deflací výdajů.

B. Snížení příjmů státního hospodářství, plynoucí z hospodářské krise, tedy ze snížení výroby a spotřeby. Tento výkyv z rovnováhy nelze odčiniti účelně leda restrikcí státních účelů, pokud k tomu cíli nestačí případná racionalisace výdajů.

C. Zvýšení výdajů, které plyne z nového úkolu, jež přináší hospodářská krise, totiž péče o nezaměstnané. Tento nový úkol jest uhraditi daněmi postihujícími důchod přímo nebo nepřímo (daněmi spotřebními, nikoli daněmi postihujícími podniky a podlamujícími jich činnost).

Schematicky můžeme znázorniti problematiku, o kterou zde běží, takto: (Tab. na str. 745 a 746.)

Z toho vyplývá tento postup:

1. Především je nutno vyloučiti péči o nezaměstnané do zvláštního rozpočtu i s dosavadním zařízením důchodové daně a jinými po roku 1928 zavedenými spotřebními daněmi. Rozpočet tento je přechodné povahy. Přechod-

A. Příjmy a výdaje státního hospodářství před deflací a hospodářskou krizí.

Výdaje	Příjmy

B. Výdaje a příjmy státního hospodářství za deflace a hospodářské krise.

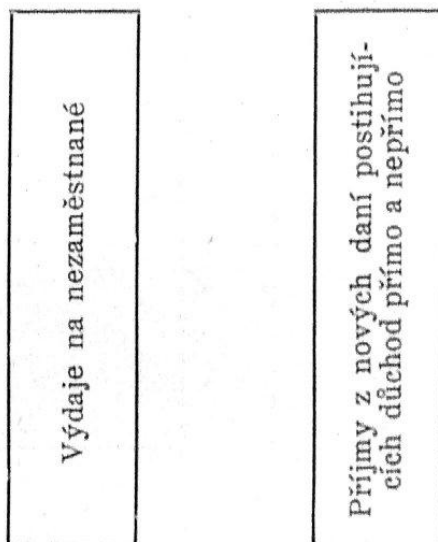
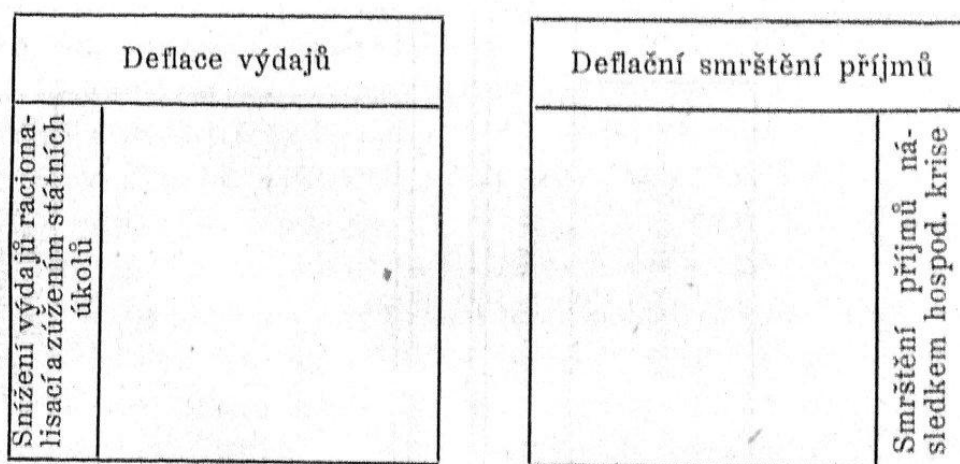
Staré výdaje		Nové výdaje (nezaměst.)	Příjmy
Výdaje osobní	*)		Deflační smrštění příjmů
	Výdaje věcné		Smrštění příjmů následkem hosp. krise
	Výdaje na dluh		

*) Pokles výdajů při věcných nákupech.

nou povahu mají i daně jeho úhradě sloužící. Není-li vyvážen, třeba — předpokládaje ekonomii výdajovou — hledati úhradu v dalších daních postihujících přímo nebo nepřímo důchod.

2. Dále je nutno provést deflací všech nepružných součástí výdajových, tedy věcných výdajů, na př. sub-

C. Řešení finanční krise.

a) *Nové výdaje na nezaměstnané,*b) *Řešení krise starého rozpočtu.*

vencí všeho druhu. Deflace dluhů předpokládá obecné snížení úrokové míry, jež umožní konversi státního dluhu.

3. Konečně je třeba zúžení úkolů státních tak daleko, až se rozpočet vyváží a odstraní schodek plynoucí z hospodářské krise.

Mluvili jsme doposud tak, jako by státní hospodářství mělo jen veřejnou správu, kdežto má také podniky. I státní podniky jako jiné soukromé jsou v deflační krizi. Nemá-li stát na

ně dopláceti z daní*) (a to přece trvale není možné), musí se i podniky dostat zase do rovnováhy, především deflací, pak ekonomisací a jsou-li třeba pasivní, třeba je likvidovati nebo dáti do soukromého provozu.

C. Bylo-li možno tuto krizi předvídati a předejítí snížení platů státních zaměstnanců.

Když odpůrci deflační teorie krise s velkou nevolí zamítli všechny její důsledky, které se však nakonec přece dostavily (deflace platová), tož, aby nemusili doznati svůj omyl, počali hledati vinníka dnešního stavu. „Snížení platů není důsledkem deflace; když je nutné, kdo to zavinil.“ Tím se sice špatně slouží věci, protože se jen prohlubuje nevěle zaměstnanců, ježto se jim zastíní to, oč běží a proč se to a ono musí dít. Místo, aby se nevole odstranila jasným vysvětlením problému, tož se nevole prohlubuje a ovšem také „usměrňuje“. Této psychologii odpovídá první otázka v anketě, kterou uspořádal „Věstník Ústředního Spolku Jednot učitelských v zemi Moravsko-slezské“; otázka tato zní: „Mnozí odborníci tvrdí, že obezřelejším hospodařením státními financemi bylo možno předejítí dnešnímu kritickému stavu státního hospodářství. Co o tom soudíte?“ Na tuto otázku chci tedy v této kapitole odpověděti a jsem jaksí nucen odpověděti, protože jsem v letech 1926 (prosinec) až 1928 (listopad) a pak v roce 1930 (prosinec) až 1931 (duben), tedy bezprostředně před krizí spravoval státní finance, takže výtky malé obezřetnosti by mne mohla míniti v první řadě.

Bylo možno tuto krizi předvídati? Že po dobré konjunktúře přijde zase deprese, lze vždy za dobré konjunktury předvídati, protože organizace světového hospodářství individualistického nepokročila ještě tak daleko, aby vylučovala vlny hospodářského vzestupu a poklesu. Protože za daných instrumentů příjmových (organizace daní, poplatků atd.), jimiž odčerpává hospodářství státní část národního produktu pro

*) Dopláci-li se na pasivní podniky z výnosu tabákového podniku, takže celá skupina podniková (jako celek) není pasivní, přece se doplácí na pasivní podniky z daní, protože velký výnos z tabáku je výsledek monopolní formy tabákové daně.

svoje účely, se přenáší hospodářská vlna vzestupu a poklesu i do hospodářství státního, jest v době konjunktury finanční počítati na cyklickou depresi. Měli jsme málo času a příležitosti, abychom se účelně zařídili na normální výchvěvy konjunktury a deprese, na př. tak, že bychom v době konjunktury střežali fond pro úhradu schodků v depresi a pod., protože jsme prodělávali zcela mimořádné vlnobití, jež u nás následovalo po válce nutně nebo následkem našich chyb. Po válce byl rozvrat výroby, nedostatek surovin, nedostatek kapitálu, nebylo čím platit do ciziny atd., tedy pravá hospodářská krise z nedostatku, která měla v zápětí i těžkou krizi finanční.

Pokles naší měny v letech 1919—1920 a tomu odpovídající inflace (vzestup soustavy hospodářských čísel) přivodily takový rozmach vnitřní i exportní, že se popřevratová krise proměňuje v r. 1921 v konjunkturu vnitřní i exportní; hospodářství státní končí přebytkem a měna se lepší. Tu jsme však uměle zase zhodnotili měnu v r. 1922 a provedli národní deflací (protože to jí současně v cizině nebylo) a udělali jsme si dobrovolně a zbytečně strašnou hospodářskou krizi, také se 600 miliony ročních vydání na nezaměstnané, jichž bylo téměř půl milionu; rozvrátili jsme mnoho vývozu, mnoho průmyslu, podryli peněžnictví a ve státním hospodářství nadělali na 4000 milionů dluhů ze schodku v letech 1922 až 1925. Po čtyřleté krizi deflační se dostává zase v r. 1926 hospodářství státní do rovnováhy a hospodářská situace se lepší, protože stát přestal dělat dluhy a daňovou soustavou (reforma přímých daní) umožnil tvoření kapitálu, snížil úrokovou míru a zhodnotil státní papíry i akcie. Protože tyto strukturální změny se sběhly s příznivou konjunkturou světovou, prodělávali jsme v letech 1927—1929 (do podzimu) dobrou hospodářskou konjunkturu. Pokud byla tato konjunktura podmíněna finanční politikou, jsem z této finanční politiky odpověden, pokud může býti finanční ministr odpověden, jsa vázán odporem a souhlasem vlády a parlamentu. Také jsem připravoval rozpočty státní v této době, arci za tlaku všech resortů a všech politických stran. Nuže, podívejme se na finanční hospodářství konjunkturálních let 1926—1929, ba i roku 1930. Pamatovali jsme v této době konjunktury na dobu deprese? Nebyli bychom mohli pamatovati tenkrát, kdy bychom byli roz-

pínali výdaje v době konjunktury, t. j. kdybychom je byli rozpínali podle konjunktury, podle možných příjmů, protože zvyšování výdajů podle přirozeného vývoje obyvatelstva, výroby a spotřeby by nebylo rozpínáním konjunkturálním. Avšak my jsme v tomto pětiletí nezvyšovali výdajů ani v tomto přirozeném poměru, nýbrž udržovali vzestup výdajů přes skvělou konjunkturu na výši posledního roku krise, t. j. r. 1926. Činili jsme tak nejen proto, aby zvýšené výdaje v konjunktře nebyly příliš vysoké pro dobu deprese, nýbrž v přesvědčení, že absolutní rozsah výdajů státní administrace je pro naše poměry příliš vysoký a tíživý a že jediné touto cestou je možno učiniti rozsah veřejných výdajů snesitelným a jest možno jednak postupně vyřídití nerozřešené problémy finanční a povlovně přebudovati daňovou soustavu. Při nezměněných instrumentech příjmových přinášejí tyto přirozený přírůstek, protože roste populace, výroba, spotřeba, důchod, výnos i kapitál, a kdybychom měli všechny finanční problémy vyřízeny a kdybychom měli daňovou soustavu ideálně uspořádanou, mohly by výdaje státní bez újmy národního hospodářství asi o 1—2% růsti. Nerostou-li však výdaje a rostou-li příjmy, lze z přebytků uhrazovati mimoetátní výdaje dosud neuhrazené anebo odčínovati daně nejvíce tíživé*).

V tomto období stabilizační politiky bylo také rozřešeno mnoho finančních problémů. Uhrazena byla především největší část mimoetátních platů, hlavně učitelských platů, pro které byla nashromážděna rezervní úhrada 800 mil. Kč. Odčiněna byla z obchodových daní daň přepravní postupem železničnímu podniku, úhrnem za pětiletí 1926—1930 na daních dopravních 789 mil. Kč, odčiněna byla refundacemi pro vývoz daň uhelná a daň obrátová; roční odčinění obchodových daní čítaje v to refundaci daně přepravní železnicím činí takto okrouhle půl miliardy. Umožněna byla při rovnováze státního hospodářství reforma přímých daní s úlevou přes půl miliardy. Umožněna byla úhrada platového systému s úhrnným nákladem dnešním přes miliardu, ačkoli na úhradu bylo nově povoleno v tomto pětiletí pouze zvýšení cukerní daně s ročním výnosem asi 200 mil. Kč a zvýšení daně z lihu s ročním

*) Z finančního exposé k rozpočtu na rok 1930.

výnosem asi 70 mil. Kč. Umožněno bylo postupovati železnicím a poštám, jakož i jiným podnikům čistý zisk k účelům investičním, v úhrnné částce za toto pětiletí 1723 mil. Kč, v rozpočtu na r. 1930 329 mil. Kč. Umožněno bylo převzít železnicím celý dluh i s amortisací, takže železnice přispívají jen k zúročení pevnou klesající částkou; břemeno železniční z tohoto titulu kleslo od r. 1926 do r. 1931 o 60 mil. Kč. Vytvořena byla v konsolidačním fondu reserva finanční správy, z níž bylo použito mimořádně 762 mil. Kč na uplacení státního dluhu. Státní dluh krátkodobý se snížil v tomto období 1926 až 1930 o 2554 mil. Kč. Státovkový dluh klesl o 1545 mil. Kč*). Vedle toho bylo pravidelné umořování dluhu dlouhodobého.

A přece neutrpěly běžné úkoly a jejich přirozený vývoj, protože se nedělaly nové administrativní dluhy, ježto bylo hospodářství v bezpečné rovnováze, a stávající dluhy se splácely a důsledkem této politiky konvertovaly, takže vznikala prostora pro plnění nových úkolů. Zvýšeny byly platy staropensistům, zřízen byl silniční fond atd. Další pětiletí stabilisace mohlo vyřešiti zbývající finanční problémy a dovršiti konsolidaci veřejného hospodářství úplně, protože měl rozpočet pro r. 1930 ještě značné rezervy příjmové. Jakých úporných zápasů bylo třeba k udržení této rozpočtové stability, nemůže vnější „odborník“, který hodnotí obezřelost finanční správy z té doby, vůbec posouditi. Bylo tedy možno učiniti více v předvídání nové možné deprese? Nikoli; konjunktury jsme použili, abychom zlepšili vnitřně těžce churavé finance po deflaci z r. 1922, nikoli abychom rozpínali výdaje. Mírnili jsme daně deflací zhodnocené, zmenšovali jsme dluh státní deflací zhodnocený, a to kapitálovými splátkami i úrokovými konversemi, dělali jsme rezervy, a to jednak efektivní, v konsolidačním fondu, jednak rozpočtové pozůstávající v tom, že byly příjmy preliminovány níže nežli byly pravděpodobny, ale to bylo nutno, protože stát měl několik set milionů výdajů, jež nebyly v rozpočtu, ježto nebylo rozhodnuto, kdo je má hradit, ale musil je zatím platit (učitele, určité platy železniční ap.), tak zvané výdaje mimoetátní.

Mohli jsme dělati něco jiného? Neměli jsme snad

*) Z finančního exposé k rozpočtu na rok 1932.

spláceti dluhů a měli jsme snad peníze ukládati pro případ krise? Národní banka chtěla mnohem rychlejší splácení státního dluhu. Kdybychom nebyli spláceli dluh, nebyli bychom vytvořili příznivých podmínek na peněžním trhu a nebyli bychom snížili úrok, zhodnotili státní papír atd. Neměli jsme snad snižovati daní deflací zhodnocených? Daňovou soustavou po deflaci jsme ubíjeli tvoření kapitálu, daněmi obchodovými (z obratu, uhlí, dopravy) jsme ubíjeli vývoz. Právě touto rekonstrukcí daňovou jsme pomáhali ke zlepšení hospodářské činnosti v zemi*). V této souvislosti se uvádí, jednak že nebyly daně vybrány včas, jednak že byly velkokapitálu slevy miliardy daní, které — kdybychom dnes měli — by nám pomohly z tísně.

O tom, že nebyly daně vybrány včas, jsem napsal ve spisu „Tři roky finanční politiky“ toto (str. 28):

„Řekl jsem úvodem, že měla finanční správa počátkem roku 1926 přes osm milionů nevyřízených aktů nedoměrku daňových. Nemohla se dostat k běžnému vyřizování daní. Příjmy daňové byly zčásti z minulých let, částečně běžné. Nebylo ani správné představy o výši běžných daní. Ohromné resty braly chuť k práci. Daně se předpisovaly současně z dob různého kursu měny. U poplatníků byla naprostá nejistota o tom, co jsou povinni platit. Byl to zkrátka chaos hrozící katastrofou a úplnou demoralisací. Nebylo možno provést berní reformy před odklizením tohoto chaosu. Nezapomeňme, že v r. 1924 byl dále přijat zákon o individuálních úlevách daňových, komplikující práci a demoralisující, ovšem po deflaci neodvratný. Ukázalo se po berní reformě první rok, že aparát úřednický sotva zmohl běžný předpis, a to ne nejideálněji; kdyby byl měl vedle toho 8 milionů restů, pak byl zmatek úplný (dvojí zákony, formuláře, komise atd.). Úřednický aparát byl zcela vyčerpán, vždyť bylo na finanční správu navaleno kde co**). Byla to však zejména dávka z majetku, která tolik zdržela finanční správu od běžné administrace. Restrikce byla provedena i u finanční správy, ačkoli není hospodárným ušetřiti na této správě miliony a za to ztráceti stamiliony.

*) Viz můj spis: „Tři roky finanční politiky“, Praha, F. Borový 1929, str. 18 a n.

***) Platy nezaměstnaným atd.

Bylo tedy nutno reetablovati stav předrestrikční aspoň částečně a doplniti stav úřednictva, kde toho bylo nejvíce třeba. Vláda vyhověla mému návrhu a povolila mně přijmouti 700 nových sil vedle exekutorů a akkordantů. Šlo dále o metodu, jak zdolati ohromný balvan nedoměrků. Placení hodin přes čas mnoho nepomůže, protože se překládá práce z doby úřední na dobu mimoúřední a soustava odměn za práci přes čas má v sobě stimulans prodlužovati pramen tohoto mimořádného příjmu. Zvolil jsem soustavu prémiovou za řádné a včasné vyřizování restů. Metoda se osvědčila a za dva roky se podařilo vyřídit nedoměrky; nyní se vyřizují u berních úřadů nedoplatky. Byla to jedna z největších administrativních prací vůbec. Aparát napjal všechny síly, zdolal ji. Je pravda, že to nebyla vždy práce kvalitní; je pravda, že tím trpěla morálka, ale kdybych nebyl provedl této depurace, pak by nebylo nakonec zbylo než udělati čáru přes všechny miliardové nedoměrky a škoda hmotná i mravní by byla neskonale větší.

Po depuraci následovalo provedení berní reformy. Zase ohromná práce administrativní. Připravil jsem ji přemístěním všech úředníků předpisujících daně, aby se válečné a poválečné souvislosti přervaly a místně noví lidé aby zahájili nový pořádek. Bylo to spojeno s mnoha obtížemi (byty, intervence atd.), ale bylo to provedeno. Jdeme do administrativního pořádku a do kvalitní práce, a to je ideálem."

K tomu by bylo doplniti, že berní úřady se dostaly k vybírání, když se už hlásily první známky krise. Lidsky se nedalo více udělati pro daňový pořádek. Ale proč tedy bylo počátkem r. 1926 8 milionů nevyřízených aktů, otázka se právem čtenář. Protože předpis daně v letech 1920 a 1921, kdy byla valuta nejnižší a důchody a zisky nejvyšší, se nemohl provésti pro přípravu k dávce z majetku, která trvala několik let a zabila předpisování běžných daní! Tak se předpisovaly daně z let 1920 a 1921 až po deflacii z r. 1922, kdy koruna byla vyhnána nahoru, výnosy a důchody klesly, podniky měly hrozné ztráty, po předchozích ziscích nebylo památky a vysoké důchody byly spotřebovány.

Tu se ukázalo, že po zhodnocení koruny nikdo nemůže zaplatit daní z let před deflací, protože by platil ze zisků vyjádřených v méněhodnotné koruně daň, vyjádřenou ve zhodnocené koruně. Byl by nastal obecný rozvrat podniků, který

už zde byl, byly zadluženy, protože se jim dluh zhodnotil. Rozvrat industrie znamenal rozvrat peněžnictví a statisíce dělníků bez existence. Tak byl přijat v r. 1924/235 zákon o úlevách daňových. Každému se předepsala daň podle cifer z r. 1920 a 1921, pak se na žádost předpisovala znovu po zhodnocení koruny. Tím se práce spojená s vyměřováním daní znásobila. Těžká hospodářská krise a stále měnění hodnoty peněz způsobilo, že podniky byly na tom každý rok jinak a bylo počítí při vyměřování daní vždy od Adama. Přetíženost a vyčerpanost úředníků padala také na váhu. Proto bylo počátkem r. 1926 8 milionů nevyřízených aktů.

Vedle toho však se platily i běžné daně liknavě. Vinu nesly úřady i poplatnictvo. Poplatníci potud, že se staly daně předmětem přisluhování politických stran voličům; politické strany organisovaly kanceláře protidaňové, tiskly rekursy všem příslušníkům (i když daně neplatili), poslanci intervenovali u všech instancí. Ve stínu této ochrany liknavost poplatníků rostla. Politické strany však měly zase peklo, že si berní úřady nedaly práci a neindividualisovaly, že nenaléhaly především na velké poplatníky s mrtvými konty, že lidi nevolaly a s nimi nejednaly, že nepřihlížely k individuální způsobilosti a nerozlišovaly nezpůsobilost a neochotu, protože bylo mnohem pohodlnější vypsát mechanicky všechny dlužníky v obci a pustit po řádce exekuci, proti níž se zvedne hromadné hnutí, jehož odezva se ucítí v politické straně a v parlamentě. Boj na obě strany byl velmi obtížný. Ročně jsem konal konference všech zemských ředitelství a čelných úředníků berních správ, abychom se radili v té příčině o nápravě.

V exposé k rozpočtu na r. 1931 se praví:

„Finanční správa je v nesmírně obtížné situaci, že v době deprese, kdy se kladou na státní pokladnu zvýšené požadavky, ale kdy klesá platební schopnost obyvatelstva, musí udržovati rovnováhu a pořádek a nemůže často vůči poplatnictvu projevovati oné blahovůle, která se požaduje a je i žádoucí. Nedostatečné platby se totiž dotýkají nejen státu, nýbrž v přírážkách též samosprávy a z téže obce docházejí dvojí protichůdné žádosti, z nichž jedna požaduje posečkání v zájmu poplatníků a druhá žádá vymáhání daní v zájmu obce. Velmi kladu na srdce berním úřadům, aby co možná individualisovaly, ač je to mnohem obtížnější, nežli prováděti exekuce

šablonovitě. Po dobrém se často dosáhne více nežli po zlém a ušetří se zástupcům lidu mnoho stížností. Ovšem pořádku se finanční správa vzdáti nemůže, a projevil-li se v minulém roce stesk na berní morálku, politické vlivy atd., musím konstatovati, že nebyla tato slova promluvena úplně marně. Hlavní věcí ovšem je pořádek a dobrá práce administrace.“

O tomto politickém vlivu se praví v exposé na r. 1930: „Finanční správa vynaloží vše, aby její orgány lépe, přesněji a nezávisleji splnily svou povinnost. Prosím však slavnou sněmovnu, aby spatřovala politický problém v legislativě, která stanoví daň a její sazby, ale aby považovala funkci berní správy, která podle zákonů rozhoduje, za nepolitickou funkci právní, protože jinak se dostaneme na zcestí velmi nebezpečné. Demonstracemi před úřady berními se řeší právní otázky politicky. Ohromné nedoplatky daňové po několikaleté konjunkturu jsou obžalobou, ale nikoli obžalobou upřílišněné bezohlednosti finančních úřadů. Poplatníci ještě stále mají právo býti nespokojeni, ale nikoli pro vysoké daňové sazby, nýbrž pro nedostatek přesné a včasné evidence o své povinnosti platební, ale i tu nastane náprava. Jsou-li daně tíživé, což sám přiznávám, pak se věc nevyřeší tlakem na úřady, aby nekonaly svou povinnost, nýbrž takovou politikou výdajovou, která umožní legislativě snížení a odstraňování nejtíživějších daní. Buď jak buď, zde je náprava nutna.“

Daňové dragonády jsou trvale nemožné. Nelze vybíráním daní rozvracet hospodářský život. Jak řečeno, jest věcí berního úřadu odlišiti nezpůsobilost platiti od renitence. Možnost daň vybrati předpokládá též, že je správně vyměřena. Že se však mohlo lépe a více vybrati, o tom nechci pochybovati, ale ne šablonovitými exekucemi, nýbrž individualisací.

Druhá výtku v souvislosti se týká daňových slev. Především bych chtěl zjistit, že tato výtku nemůže mne stíhat osobně, nýbrž zásady, podle nichž instance ve smyslu zákona postupovaly, protože jsem ani v jediném jednotlivém případě nenařídil, aby někomu byla daň slevěna, a ani jediný akt — pokud se ke mně dostaly — nevrátil proto, aby sleva byla zvýšena*). Úředníci měli i vůči poslanecům instancím rozkaz — stále na konferencích opakovaný —

*) Právě tak, jako jsem ani v jediném případě nenařídil, aby byla trafika dána určité osobě bez zřetele k záslužnosti ostatních kompetentů.

zdvořile odpovědět, proč bylo rozhodnuto podle zásady. Řízení o daňových slevách nedělo se tedy pod žádným rozkazem nebo tlakem politickým (mohu odpovídati pouze za dobu svého úřadování, ale nepochybuji, že tak tomu bylo v ministerstvu financí i mimo tuto dobu), nýbrž byrokraticky a instančně podle zásad vytvořených ve smyslu příslušných zákonů, podle nichž se slevování dělo. Proto zde zbývá pouze odůvodnit, proč takové zákony byly vydány*). Zase to byly důvody měnové. Když se ukázal hospodářský, finanční a bankovní rozvrat po zhodnocení koruny v r. 1922, byla nucena vláda jednat sanovati zvláštními zákony banky a úvěrní ústavy vůbec (zákon o 50millionovém státním příspěvku a o sanačních fondcích 1924/237, 1924/238), jednak byla nucena uznati, že nelze nutiti poplatníky, aby daň z doby nízkého kursu koruny platili po zhodnocení koruny, kdy se zisk proměnil ve ztrátu a rozvrat. Kdyby se byly daně předepsaly hned, možná že by se bylo z nich něčeho dostalo; tím, že se předepsání následkem přípravy dávky z majetku zpozdlilo, byly daně ztraceny, protože pak přišly hrozné ztráty (při 42%ním poklesu cen). Ale ani pozdější daně nemohly podniky, zadlužené po deflaci, unésti beze své zkázy. Podnik měl úvěr, ceny klesly téměř na polovici, dluh zůstal nezměněný, při polovičních cenách nemohl podnik dluh utáhnouti a byl pasivní. Peněžní ústav se vyrovnal, pokud viděl, že by mohl podnik dále žít a lidi zaměstnávat. Ale toto vyrovnání mohl finanční erár zase zničit, kdyby byl požadoval plné zaplacení daní. Podnik by se byl dostal do konkursu, ačkoli peněžní ústav slevil; jeho oběť by byla marná. Proto podmínkou slevy peněžních ústavů se činilo poměrné slevení daní minulých a naopak. Co měl finanční erár činiti? Měl bezohledně daně vymáhati? To by nebylo mělo smyslu. Mohl snad vymáhati, ale ne vždy vymoci, protože stroje a budovy jsou v podniku nevýnosným kamením a železem. Mohl tím pohledávku peněžního ústavu úplně zničit — zničením života podniku — a musil by na druhé straně sanovati; byl by zničil podnik, ale tím i existenci dělnictva a v ministerstvu financí intervenovalo nesčetně dělnických deputací za slevu daní, aby se podnik nezničil. Konec konců žijící podnik bude platiti daně dále (výdělkovou, obratovou

*) Což se stalo za ministra Bečky po deflaci 1924/235.

atd.), mrtvý už nikoli. Bečkův zákon byl nutností hospodářskou. Je omyl, že by byl mohl slevené daně stát míti vedle těch, jež nyní dostává. Je také omyl, že bylo slevováno jen velkokapitálu. Velkému podnikateli bylo sleveno více a malému méně; není možno sleviti 1000 Kč tomu, kdo platí jen sto. Avšak na slevách byli účastni všichni poplatníci, také dělníci stamiliony, protože po řadu let neplatili důchodové daně.

Vedle tohoto obecného zákona byl vydán zvláštní obdobný zákon pro dávku z majetku (1924/26), kde vedle právě uvedeného důvodu valutárního padal na váhu ještě další důvod při velkostatecích, jimž byla zabrána půda pozemkovou reformou. Původní předpis dávky z majetku (ostře progresivní) byl sdělán podle obecné hodnoty půdy; jestliže byla velkostatkáři vzata většina půdy za cenu nikoli obecnou, nýbrž mnohem nižší, co se mělo státi s dávkou z majetku? Finanční správa vložila do původního předpisu místo hodnoty obecné přijímací cenu placenou Pozemkovým úřadem, čímž klesla daň i progrese. Tak se stalo každému k žádosti. Bylo možné v právním státě činit něco jiného?

Z odepsaných daní se tedy nemohla učiniti žádná reserva, která by kryla nyní úbytek příjmů z deflace a hospodářské krise, jistě žádná značnější reserva.

Bylo také řečeno, že jsme žili ve státním hospodářství nad své poměry, což je příčinou krise. To by mohlo přece býti jen tak, že by naše žití nad poměry bylo vedlo ku předlužení státu, anebo k takovému rozpětí daňovému, že by byla daňová soustava uváděla hospodářství do krise. Ani jedno ani druhé není pravdivé. Naše dluhy, převedené na zlatou korunu předválečnou, nečiní úhrnem víc, nežli co by nám bylo bývalo převzítí z předválečného zlatého dluhu rakousko-uherského ve zlatě; náš dluh není tedy větší, nežli by byl býval, kdyby se bylo Rakousko rozpadlo dobrovolně a my pak nedělali už žádných dluhů. Jen služba úroková je poněkud větší. Že pak naše daňová soustava nezpůsobila krise, viděti bylo na konjunkturu zlet 1927—1929. Ale co bylo včera poměrům přiměřené, může býti dnes poměrům nepřiměřené, protože se poměry změnily; když se hospodářský život zařizuje na nižší soustavu hospodářských čísel, stává se budžet státní, pokud nebyl předimenzován, ne-

přiměřeným; zužuje-li se národní výroba a spotřeba, stává se nepřiměřeným státní hospodářství zařízené na neztencenou předchozí výrobu a spotřebu. Žili jsme snad nad dnešní poměry, nikoli nad tehdejší. Stejně důvody vyvracejí názor, že u nás jsou příčinou krise zařizovací náklady státu, protože by mohly působiti zase jen buď cestou příliš vysokých dluhů nebo příliš vysokých daní.

Možná, že by bylo lépe bývalo, abychom se vůbec nezařizovali na více, nežli nač stačí naše hospodářství v dnešní krizi. Více se mně však pro nesmírný protitlak nepodařilo snížit, nežli jsme učinili, to jest stabilisovati výdaje na výši roku 1926. Vzhledem k této možnosti dnešní krise jest mnohé luxusem, co jsme činili, jestliže to tehdejší chod hospodářský umožňoval. Ale vůči všemu tomu, co se jako takový zbytečný luxus uvádí (luxusní stavby škol a úřadů, reprezentační paláce v cizině, auta a nevím co*), jsme si dovolili opravdu jeden ohromný luxus, který toto vše zdaleka zastihuje, a tím luxusem byla naše deflace z r. 1922, která stojí ročně 10% všech státních výdajů a stála už od roku 1922 téměř 10 miliard a bude ještě státi mnoho miliard. Tento luxus byl opravdu nad naše poměry. Zhodnotil nám všechny dluhy předválečné, válečné i poválečné nejméně o 50% (to je tak, jako bychom je byli bez úplaty o 50% rozmnožili); deflace způsobila v letech 1922—1925 státní schodky kryté novým dluhem 4 miliard, spotřebila 1½ miliardy půjčky dolarové a librové na zdvýchání a udržení koruny na zvýšeném kursu, způsobila ročních 70 milionů výdajů v rozpočtu na sanaci úvěrnictví atd. Kolik způsobila ztrát daňových, viděli jsme shora. Hospodářství naše i státní finance by dnešní krizi snášely mnohem snáze, kdyby nás netížil tento luxus, který bohužel nemůžeme „škrtnouti“. Zajímavé je, že tento luxus nikdo nevidí.

Kdybych byl zodpověden pouze za rozpočty až do roku 1930, bylo by tedy mé svědomí více než čisté, protože nikdo nemohl v těchto letech nic více a jiného učinit, i kdyby byl viděl před sebou sebe větší krizi. Avšak rozpočet na rok 1931 opustil stabilitu výdajovou, a ačkoli jsme už byli v krizi, přinesl zvýšení výdajů o 600 mil. Kč.

V exposé k rozpočtu na rok 1931 se praví: „V rozpočtu

*) Zapomíná se, že luxusem je také, když nějakou práci dostávají dva, když na to stačí jeden.

pro r. 1931 zvyšují se správní výdaje, tedy s porušením výdajové stability, formálně o 471 mil. Kč, vskutku o 545 mil. Kč, protože vyloučením některých průběžných položek se dosáhlo snížení rozpočtu o diferenci mezi 471 a 545, totiž o 74 mil. Kč. V tom je vypuštění 60 mil. Kč, které platila státní správa poštám a tyto železnicím za dopravu pošty, a zbytek jsou průběžné výdaje ve správě státních peněz. V poměru k rozpočtovým výdajům činí toto zvýšení 5·8%. Není to tedy zvýšení plynoucí z normálního vývoje, který by bylo lze odhadnouti na 1—2%, nýbrž zvýšení mimořádné, které vyplývá z hromadného plnění úkolů nových a velkých. Úkoly nové se pocítují některé na straně příjmů (dovozní listy ve zmenšeném příjmu celním), jiné zejména ve zvýšených výdajích. Sem náleží hlavně konečné vyřízení platů z mírových smluv s roční částkou 114 mil. Kč, úprava pensí staropensistům včetně přirozeného přírůstku částkou 135·4 mil. Kč (v tom není obsaženo zvýšení pensí v podnicích, jehož důsledek se jeví pro hospodářství státní správy jako zmenšení příjmu z podniků státních), vánoční příspěvek státním zaměstnancům 111·5 mil. Kč (zase mimo podniky a učitele, kteří zatěžují mimoetátní výdaje státní), resystemisace a přirozený přírůstek osobních výdajů 77 mil. Kč (na resystemisaci bylo už pamatováno v rozpočtu na r. 1930 v pokladní správě částkou 20 mil. Kč), reforma gentského systému a zvýšení podpory nezaměstnaných 51 mil. Kč, nový zákon o podpoře stavebního ruchu 15 mil. Kč, úprava požitků invalidům 13·5 mil. Kč, zvýšený požadavek pro stavby státních budov 50 mil. Kč. Jen v těchto položkách činí zvýšení 567·4 mil. Kč. K tomu však přistupuje zvýšení menší v položkách okrouhle asi 100 mil. Kč. Že rozpočet nebyl zvýšen v tomto rozsahu, je proto, že bylo dosaženo úspor v položkách jiných, zejména ve státním dluhu jeho proplacením a tím, že má přispěti konsolidační fond příštím rokem na úmor státního dluhu částkou 50 mil. Kč, dále tím, že se invalidní péče, která byla přepreliminována, preliminaruje přesně, čímž klesá rozpočet, nikoli výdaj, o 41·3 mil. Kč. Účetním snížením je odstranění 60 mil. Kč, jež platila pokladní správa poštám a tyto železnicím, jak se o tom stala shora zmínka, a 12·5 mil. Kč, o které byly sníženy výdaje se šekovým řízením v r. 1930, kteréžto výdaje byly kompensovány s příslušným

příjmem a odstraněny z rozpočtu jako průběžné. K tomu přistupují některé menší úspory skutečné. Vzhledem k tomu, že oněch 60 mil. Kč, jež nejsou již obsaženy pro pošty, resp. železnice v pokladní správě, se hradí železnicím z přepravní daně, a že 41·3 mil. Kč uspořené na invalidech nejsou celé efektivní úsporou, protože jde o snížení rozpočtených, nikoli skutečných výdajů, neznamená těchto 100 mil. Kč skutečnou úlevu pro pokladnu. Nové zatížení státní pokladny činí tudíž okolo 600 mil. Kč.“

Byl to první rok krise a také první rok Udržalovy vlády s novou koalicí. Akty této vlády nebyly ještě přeneseny do archivu, aby bylo možno doplniti motivaci obsaženou v osnově příslušných zákonů motivy tam neuveřejněnými, anebo aby bylo možno vyjevovati, kdo si ten který výdaj vynutil nebo kdo zůstal v minoritě. Na venek jest odpovědnost solidární. Leč ohodnoťme chybu, která se stala zvýšením výdajů v roce 1930. Jak mohla býti odčiněna? Budťím, že by se nové výdaje nebyly povolily, anebo tím, že by se byly hned vyvážily úsporami a redukcemi na straně druhé. Proberme věc s obou hledisk. Určité nové výdaje byly nevyhnutelné, k nim náleží platy z mírových smluv. Polovina celého zvýšení se stala ve prospěch státních zaměstnanců; smějí si státní zaměstnanci nyní na toto zvýšení stěžovati? Byla snad v tom nehospodárnost? Vůči těmto položkám jsou ostatní menšího významu.

Mohly býti tyto nové výdaje vyváženy úsporami a redukcí úkolů na straně druhé? V předchozím pětiletí jsme zařazovali nové úkoly do rozpočtu bez zvýšení celkové sumy výdajové, protože nám ročně klesala služba dluhu (splacením a konversemi), to nyní přestalo (po uvolnění devis v r. 1929). Bylo by tedy bývalo nutno hledati náhradu jinde, v úspoře (ekonomisaci) a redukcí jiných úkolů. Ještě v exposé k rozpočtu na r. 1930 jsem činil zlepšení postavení státních zaměstnanců závislým na ekonomisaci správy. „...není pomyšlení na další skutečné zlepšení platových poměrů státních zaměstnanců v rámci stabilisovaných výdajů, nechceme-li sahati k dalšímu národohospodářsky škodlivému rozpětí daňové soustavy. Jediným východiskem z této situace může býti jen radikální ekonomisace veřejné správy, k níž

dosud nebylo přikročeno, která však musí býti nevyhnutelně provedena ve všech oborech veřejné správy, aby úspor takto dosažených mohlo býti použito k zlepšení platových poměrů stát. zaměstnanců. Je ovšem zřejmo, že ke skutečnému provedení ekonomisace veřejné správy je třeba odvahy a myšlenky, a zejména vytrvalé a úsilovné práce řídicích úřadů a úředníků, jakož i účinné podpory politické veřejnosti. Ekonomisace předpokládá především racionalisaci vnější organizace veřejných správních těles, tedy zrušení přebytečných úřadů ve všech oborech státní správy a koncentraci agendy u úřadů větších, u nichž dá se účinně prováděti další ekonomisace zracionalisováním vnitřního aparátu úředního a dokonalejším využitím zaměstnaného personálu.

Je-li v prvním směru naléhavým zejména pochopení politické veřejnosti pro nutný koncentrační proces ekonomisační, je v druhém směru důležitou povinností řídicí byrokracie, aby podřízeným úřadům a úředníkům za přímé jejich součinnosti vybudovala tak hospodárný aparát úřední, jak jen možno. Teprve na tomto zekonomisovaném pokladě mohla by se vhodně uplatniti další iniciativa všech výkonných zaměstnanců, jimž by ovšem přicházely k dobru docílené úspory v postupném zlepšování platových poměrů. Klíč k ekonomisaci leží tedy zřejmě u centrálních úřadů, jež nutně musí najít vhodnou organizační formu, která by dovedla soustřediti soustavné provádění těchto snah uvnitř téhož resortu a na venek zůstávala v kontaktu s analogickými institucemi ostatních článků státní správy, jež za tím účelem mohly by soustřediti svoje snahy v ústředním ekonomisačním institutu veřejné správy.

Zdůrazňuji ještě jednou důležitost této otázky, zejména vůči státním zaměstnancům, jimž tento přesun v ekonomisační iniciativě dává do rukou zároveň osud jejich platové reformy.

Situace není všude stejná. Finanční správa na př. zápasí s naprostým nedostatkem personálu u všech úřadů, ačkoli nedostatek se zde stonásobně mstí, ale i zde je nutno uvažovati o zjednodušení práce. Ale tomu se kladou nepřekonatelné překážky od politiky i obecnstva. Nesmírně mnoho bychom získali soustředěním berních úřadů s berními správami v jeden finanční úřad první stolice a uspořilo by se statisíce aktů, které se mezi těmito úřady sem a tam posílají, ale každé

zjednodušení zde vyvolává armády deputací, jako by úřad byl jen v zájmu města a ne pro potřebu státu. Každým způsobem přikročíme k tomuto sloučení především v sídle berních správ a předložím slavné sněmovně příslušnou osnovu zákona.

Trpíme naprostou hypertrofií školství. Zemědělské školství od vysokého do středního nebylo přizpůsobeno poměrům po pozemkové reformě. Střední škola státní je vůbec úplně roztržena, při sjednocení by se dala provést podstatná redukce. Absolventů středních škol je hrozivý nadbytek, ale lidé s tímto vzděláním mají nároky vůči společnosti, a nejsou-li tyto nároky uspokojeny, stávají se povážlivým živlem. Nedostatečná úroveň absolventů středních škol se jeví na vysokých školách přeplněných v prvních ročnících, ale těch, kdož dokončí studium s plnou kvalifikací, je málo. Ti, kteří odpadnou, jsou mrtvým břemenem vysokých škol. Vydáváme na školství tři miliardy ročně od obce až ke státu. Nejde konečně o to, abychom z toho ušetřili, ač i to je možné, ale abychom alespoň měli za to nejvíce výchovného užitku. Učebné plány středních škol nehledí vůbec k praktické potřebě. Hypertrofie vede k tomu, že máme mnoho škol, ale špatně vybavených. Pracujeme zkrátka ve školství naprosto extensivně. Neprovedli jsme ve školství za deset let žádné reformy, kromě zřizování nových a nových škol bez ladu a skladu. Těžisko leží ve škole střední. I v menšinovém školství bychom byli mnohem dále, kdybychom byli více dbali věcné potřeby nežli pohoršlivého luxusu ve stavbách. A tak možno jíti od odvětví k odvětví.“

Výsledek byl, že se při systemisaci rozmnožil počet míst — tlakem úřednické komise odborné složené ze všech kategorií úředníků a všech resortů, jejíž požadavky převzaly některé politické strany — o 13 či 16 tisíc míst, místo aby se počet systemisovaných míst nejméně o stejný počet snížil. Třináct tisíc osob s rodinami je slušné město, dvacet šest tisíc osob s rodinami je město dvojnásobné. Nebyla provedena tak žádná ekonomisace, počet zaměstnanců byl rozmnožen a platy všech bez ekonomisace zvýšeny.

V roce 1930 nebylo ještě psychologických předpokladů pro to, aby nové výdaje byly vyváženy úsporami a redukcemi. Těchto předpokladů ale nebylo

ještě ani vloni, kdy už bylo zřejmo, že je rozpočet pasivní, a musily se dostavit teprve tvrdé poměry r. 1932, nežli prorazila finanční správa s nutnou redukcí rozpočtu, a to ještě teprve, když zvýšila o polovici nejhorší naši daň, totiž daň z obrátu.

Namítne se, že sanace bank, kterou nenavrhovaly strany, nýbrž finanční správa (k zákulisnímu jednání nepřihlížíme), byla výdajem, který se neměl stát. Nepřišla ještě doba, abych mohl rozvinouti tento problém, a musím si dáti líbiti různé útoky, protože mne váže zřetel k úřadu a k poměrům. Prohlašuji však, že tenhle argument je největší demagogií. Napřed bylo peněžnictví podvráceno deflací, takže se musil uzákoniti v r. 1924 příspěvek státní, ročních 50,000.000 Kč k sanaci peněžnictví, která se ukázala i se svépomocnou sanací (nuceným příspěvkem peněžních ústavů) naprosto nedostatečnou. Když jsem převzal finance koncem r. 1925, dokončoval se ve fondu sanačním rozvrh sanačních příspěvků, při čemž se ukázala tato nedostatečnost. Žil jsem v největší hrůze po řadu let z obavy, aby nedošlo k otřesům pro tuto nedostatečnou sanaci. Se souhlasem vlády jsem učinil — jak známo — některé vklady k záchraně situace a odvrácení katastrofy, jejíž dosah, protože nenastala, kritikové dnes nehodnotí. Správnost tohoto postupu byla uznána vládou po mém odchodu letos, kdy k doplnění sanace bylo uzákoněn další roční příspěvek 20 mil. vedle garancí. Sanací bank se operovalo, aby se dosáhlo zvýšení platů zaměstnancům; „pro banky jsou peníze, pro zaměstnance nikoli“, jako by se nebyly zachraňovaly jen vklady, a to ze ztrát, které zavinil stát svou deflační politikou. Bylo napsáno, že se zaměstnancům má vzít ročně nyní 500 mil., ale že se bankám dalo 700 mil., ale nedoložilo se, že nikoli ročně. Sanace peněžnictví se nemůže o sobě posuzovati, patří k účtům deflační politiky a náklad na tuto sanaci úplně mizí před mnohem větším břemenem, které plyne ze zhodnocení státního dluhu. 25 procentní zhodnocení peněz znamená na př. při 36 miliardách státního dluhu tolik, jako bychom byli bez snížení cen vydali zadarmo věřitelům státu za 9 miliard dluhopisů, jichž úmor a úrok činí více než půl miliardy ročně. Těch 700 mil. pro sanaci úvěrnictví však křičí, protože jde též o sanaci bank,

a mluvití proti bankám je tak populární. Ale nikdo rozumný nebude věřit, že snad dnešní situace finanční je důsledkem sanace bank. Ale k této kapitole se ještě jednou vrátíme se všemi potřebnými číslicemi, až přijde čas.

Kořeny dnešní naší finanční krise nejsou ve finančním hospodářství předchozím, nýbrž v deflaci světové a v hospodářské krizi, která z toho plyne. Těžká finanční krise je všude. Ba mohli jsme býti hrdi na svůj stav veřejných financí, který nám cizina záviděla.

Jen ti, kdož se postavili proti deflační teorii krise a nemají dnes odvalu uznati svůj omyl, ačkoliv všechna do očí bijící fakta tomu nasvědčují, odvracejí pozornost od svého omylu a usměrňují nevoli svých stoupenců k předchozí finanční politice. Tito stoupenci tomu nerozumějí tak jako tak; proč by se tedy neměli zlobiti na toho, kdo zastupuje deflační teorii krise a jest kromě toho také právě zodpověden z předchozí politiky finanční? To snad je chytré, ale není vědecky poctivé. Nedělejte náznaky, mluvte jasně a konkrétně. Pravíme, že ještě v roce 1930 nebylo psychologie pro restriktci rozpočtu, protože jí nebylo ani pro stabilitu. Koncem roku 1930 jsem už viděl, že běží vlastně o deflaci, a v exposé k rozpočtu na rok 1931 jsem řekl:

„Hospodářská deprese a nezaměstnanost jest dnes zjevem světovým, jak jest obecně známo. Z toho plyne jednak, že příčiny deprese naší nejsou jen u nás, jednak že není pouze v naší moci a síle, abychom ji sami rozřešili a odstranili. Současnost a obecnost hospodaření deprese v celém světě nutká k úvahám o její obecné příčině. Je fakt, že je deprese všude provázena značným poklesem hladiny cenové, ať ji pozorujeme v soustavě cen citlivých nebo velkoobchodních. Index citlivých cen — označíme-li jejich stav ze září 1927 jako 100 — klesl letos k prvnímu září až na 70,5, index velkoobchodních cen, který byl v lednu 1928 vyjádřen ve srovnání s předválečnými cenami číslem 971, klesl do září letošního roku na 787, obdobný index potravin, poživatin a píce klesl s 930 na 719, obdobný velkoobchodní index průmyslových látek a výrobků klesl s 1016 na 862. Obdobně je tomu i v cizině. Je-li dnes téměř všude obnovena zlatá měna a jsou-li tedy ceny vyjádřeny ve zlatě, pak znamená tento pokles cen, že se za jednotku zlata kupuje více

všech ostatních statků nežli před poklesem a že se tedy zhodnocuje zlato. Posun směnné relace mezi zlatem a ostatními statky může mít svou příčinu buď na straně statků, nebo na straně zlata, a také na obou.

Cenový index americký byl po válce téměř o polovinu vyšší nežli před válkou a Amerika měla při tom stále stejnou směnitelnou zlatou jednotku. Není pochyby, že to svědčilo o značném znehodnocení zlata vůči všem ostatním statkům (o třetinu), ale z toho neplyne, že příčina byla jen na straně zlata, zejména v jeho soustředění za válečné dodávky v Americe, protože pokles výrobnosti u všech ostatních statků za války a po ní spolupůsobil právě tak na této změně ve směnné relaci zlata jako jeho soustředění. Proto sotva lze úplně přisvědčiti teoriím, které hledají příčinu dnešní deprese na straně peněz a zlata, ve správě měn a kreditní politice měnových administrací, protože změna ve směnné hodnotě zlata, právě tak jako měla při znehodnocení zlata svou příčinu jak na straně zlata, tak na straně statků, může mít a má pravděpodobně i nyní při opačném posunu svou příčinu na obou stranách. Obnovení zlatých měn v Evropě působí k jiné distribuci světových zásob zlata (podíl Evropy stoupl jen v prvním pololetí 1930 z 42'1 na 43'4), a pokles produktivity, který svého času byl spolupříčinou posunu směnné relace mezi zlatem a ostatními statky v neprospěch zlata, se odčichuje obecným zlepšováním a racionalisací výroby. Jisto jest, že měnová politika francouzské banky odkloňuje se od měny zlaté devisy k čistě zlaté měně. Buď jak buď, změna ve směnné relaci zlata ke všem ostatním statkům, jak se projevuje ve snížení hladiny cenové, ať má své příčiny na straně statků či na straně peněz a zlata, působí na výrobu brzdivě, protože při klesajících cenách není chuti k výrobě do zásoby, ježto se výrobce obává, že při dále pokleslé ceně nenalezne v ní úhradu pro výrobní náklady, a působí brzdivě i na odbyt, protože není chuti kupovati do zásoby statky v ceně klesající.

Je pravda, že každou krizi výrobní doprovází klesání cen a vyprodávání zásob, ale pokles cen v onom rozsahu, v jakém zůstane trvale, není způsoben krizí, nýbrž má příčiny jinde a sám

krisi vyvolává. Můžeme tedy danou depresi označiti především za cenový problém.“

Tuto deflací a zhodnocení zlata jsem očekával a odůvodňoval jsem tím svůj odpor proti zavedení zlaté měny u nás. Učinil jsem tak před zavedením zlaté měny k příslušnému dotazu v rozpočtovém výboru.

Zůstal jsem však s tímto názorem osamocen, dostal jsem se s důsledky této teorie krise do rozporu, který by byl i bez mé nemoci vedl k mému odchodu, protože nebylo naděje, že půjdeme v dohledné době cestou, kterou tato teorie ukazuje, a za jinou nebylo lze bráti odpovědnost. Ještě ani nyní neuznávají některé strany, že jde o deflační krizi, ač železná nutnost vynucuje důsledky deflace, bez ohledu na to, jestli ji kdo vidí nebo nevidí. K otázce Ústředního spolku jednot učitelských v zemi Moravsko-slezské, zda obezřetnějším hospodařením státními financemi bylo možno předejít dnešnímu kritickému stavu státního hospodářství, odpovídám tímto článkem.

Karel Engliš.

ZPRÁVY A NÁZORY.

Srážková daň z kapitálového výnosu.

(Dokončení.)

Z citovaných statistik vyplývá především pro naše země vyšší než průměrný relativní podíl důchodů pracovních, resp. u kapitálu podíl nižší než průměrný. Ve známé knize odb. přednosty dr. B. Fuxe, pojednávající soustavně o „Reformě přímých daní ve státě Československém“ (1923), můžeme sledovati další data statistiky daně důchodové za rok 1917, 1918 a 1920, jež jsou částečně dále doplněna v pramenném díle „Československé statistiky“, sv. 8. z r. 1924 („Daň z příjmu a daň z vyššího služného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v l. 1914—1918“). Výsledky statistiky jsou shrnuty v následující tabulce:

Relativní čísla jednotlivých pramenů daně důchodové v l. 1913—1920 a 1927/28 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (v ČSR).

Rok	A Půda	B Budovy	C Podniky a samostatná povolání	D Služeb- ní příjem	E Kapitálo- vý příjem	F Ostatní
	v procentech					
1913	10·12	8·33	28·40	43·05	8·92	1·18
1914	10·12	8·04	31·74	36·46	12·19	1·45